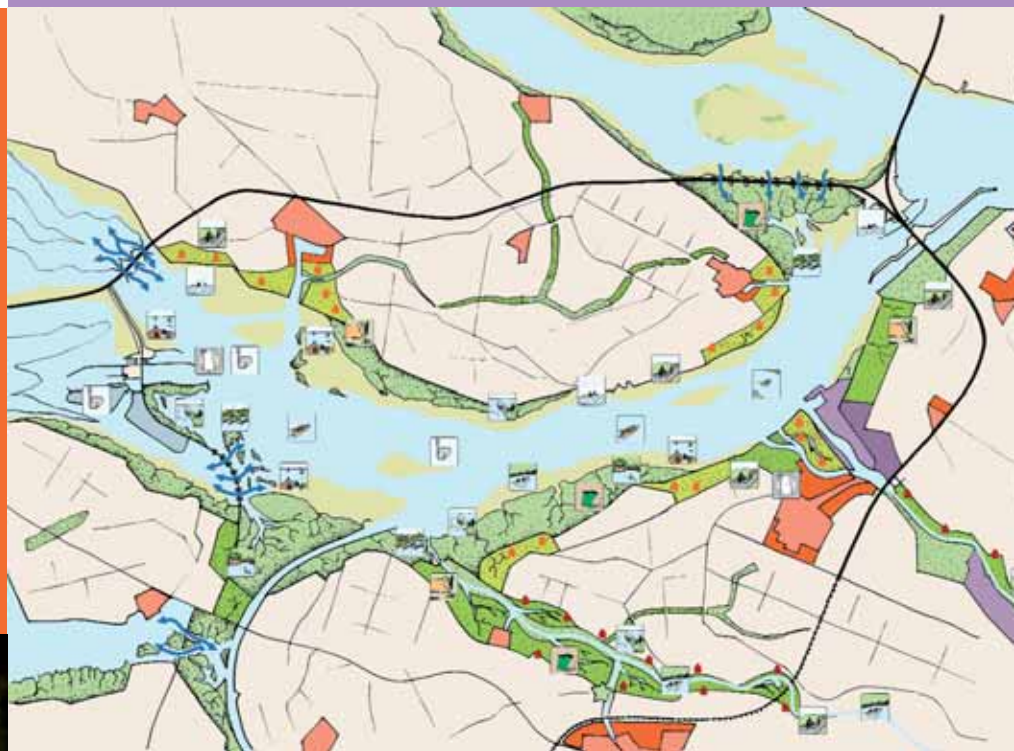

stroming

bureau voor natuur- en
landschapontwikkeling b.v.

Volkerak het mooiste van twee werelden

Naar een perspectief voor Volkerak-Zoommeer én omgeving

november 2007

Uitgevoerd door:
Bureau Stroming in opdracht van de Vereniging Natuurmonumenten

Volkerak: het mooiste van twee werelden

Naar een perspectief voor Volkerak-Zoommeer én omgeving

november 2007

Uitgevoerd door:

Bureau Stroming in opdracht van de Vereniging Natuurmonumenten

Inhoudsopgave

1 Inleiding

- 1.1 Opdracht 3
- 1.2 Het Volkerak Zoommeer 3
- 1.3 De problematiek 4
- 1.4 Een perspectief 5

2 Gebiedsbeschrijving

- 2.1 Algemene historie 6
- 2.2 Landschapsontwikkeling Volkerak en omgeving 7
- 2.3 Natuur 9
- 2.4 Toekomstverwachtingen 10
- 2.5 Uitgangspunten ontwikkelingsperspectief 12

3 Vrij denken!

- 3.1 Landschap 14
- 3.2 Water 15
- 3.3 Natuurontwikkeling 16
- 3.4 Natuurrecreatie 18
- 3.5 Recreatie 19
- 3.6 Bedrijvigheid en wonen 21

4 Perspectieven

- 4.1 Het ontwikkelingsperspectief 24
- 4.2 Voorbeelden van mogelijke lokale ontwikkelingen 27

5 Schouders eronder! 30

Bijlage 1 Werkwijze 32

1 Inleiding

1.1 OPDRACHT

Het Volkerak-Zoommeer geldt als één van de meest problematische meren van Nederland. Giftige blauwalgen maken het water ongeschikt voor natuur en mens en het starre waterbeheer maakt het herstel van een dynamische Delta onmogelijk. De – vaak nogal technische – discussies over de toekomst van het meer worden gedomineerd door de kosten en dimensionering van sluisen en andere ‘doorlaatmiddelen’, een alternatieve toevoer van zoetwater naar de Delta etcetera.

Natuurmonumenten wil deze discussie graag verbreden en partijen uitnodigen om mee te denken over deze cruciale schakel tussen rivierengebied en delta. Door waterbeheer, ruimtegebrek en natuurlijk functioneren in samenhang te beschouwen kunnen de noodzakelijke investeringen in het gebied de motor vormen voor een economische, sociale en ecologische opbloei van het gebied.

Dát er geïnvesteerd moet worden in ecologische herstel van het Volkerak is onvermijdelijk. Natuurmonumenten vindt dat de Nederlandse natuur en samenleving zich geen vieze – en daardoor onbruikbare – meren kan veroorloven. De huidige problemen moeten dus opgelost worden door te investeren in een schoon en zout Volkerak met enig getij.

Daar waar in dit rapport wordt gesproken over het Volkerak wordt het gebied bedoeld tussen de huidige Philipsdam en Volkerakdam, een gebied dat ook wel Krammer-Volkerak wordt genoemd.

Dit rapport beoogt een bijdrage te leveren aan de discussie over een duurzaam ontwikkelingsperspectief voor een zout Volkerak. Wie kunnen daarvan profiteren? Welke coalities zijn kansrijk? Welke waarden moeten behouden blijven? Wat betekent dit voor een aantal specifieke locaties? En hoe zouden die er uit kunnen zien? Welke beelden horen daarbij?

Dit rapport is mede gebaseerd op de resultaten van een tweetal workshops in de regio. Uitgangspunt van deze workshops was dat de overheden kiezen voor investeren in een schoon en zout Volkerak met herstel van enige getij-dynamiek.

1.2 HET VOLKERAK ZOOMMEER

In 1969 is het Volkerak afgesloten van het Hollands Diep. In 1987 zijn het Volkerak en een deel van de Oosterschelde (het Zoommeer) afgesloten van de invloed van de zee. Hiermee is een van de grootste zoetwatermeren (6150 ha water en 2250 ha voormalig slik en schor) van Nederland ontstaan: het Volkerak-Zoommeer. Voor de afsluiting was het Volkerak (4850 ha water en 1600 ha slik en schor) een zeegat dat in het westen in verbinding stond met Oosterschelde en Grevelingen (beide zout) in het

Rust en ruimte zijn belangrijke kwaliteiten van het gebied

oosten met het Hollands Diep (zoet). Het Volkerak was toen een brakwatergetijdegebied en vormde een belangrijke schakel in het deltasysteem. Via het Volkerak werd het getij doorgegeven tot in de Biesbosch en andersom werden nutriënten vanuit de Rijn en de Maas hierlangs doorgevoerd naar Oosterschelde en Grevelingen. Brakwatergetijdegebieden zijn in Nederland, evenals elders in Europa, zeldzame ecosystemen. Het Zoommeer (1950 ha groot), dat via de Eendracht met het Volkerak is verbonden, was voor de afsluiting een zoutwatergetijdegebied, in het oosten van de Oosterschelde. Hoewel Volkerak en Zoommeer onder één naam worden genoemd, gaat het om twee verschillende systemen, met hun eigen problematiek. Er is dan ook niet voor gekozen om een gebiedsvisie op te stellen die voor beide gebieden van toepassing is. In dit gebiedsperspectief zullen we ons vooral richten op het Volkerak.

De verwachtingen over het Volkerak waren in de eerste jaren na de afsluiting hoog gespannen; verwachtingen die in het begin ook leken uit te komen. In een speciale brochure over het meer uit 1991 staat nog beschreven: *'wie nu op het meer vaart, kan meters diep in het water kijken en ziet daar massa's waterplanten'*. Om de afslag van slik- en zandplaten te voorkomen werden al voor de afsluiting tientallen kilometers vooroeververdediging aangelegd en om de ontwikkeling van oeverzones te bevorderen zijn in het Volkerak 40 eilandjes aangelegd.

1.3 DE PROBLEMATIEK

Vanaf 1994 deed zich echter is steeds grotere mate algenbloei voor in de zomer. De hoge concentratie voedingsstoffen en de geringe doorstroming (water doet er 270 dagen over om het meer te overbruggen) waren de oorzaak van deze problematiek. Het water bleek al snel niet meer geschikt als zwemwater, drinkwater en zelfs niet voor bevloeiing van landbouwgewassen. Sinds die tijd wordt gezocht naar oplossingen om het probleem de kop in te drukken. Omdat de problematiek niet afnam is in 2005 gestart met een MER waarin de maatregelen die de algenproblematiek kunnen wegnemen worden verkend. In de loop van 2007 moet deze studie afgerond zijn. Voor zover nu bekend is een zout meer met voldoende uitwisseling met de Oosterschelde de enige oplossing om het algenprobleem op te lossen. Hierdoor zal de getijdenwerking in het Volkerak in enige mate hersteld worden. Bij de al meer dan 15 jaar durende discussie over de kwaliteit van het Volkerak-Zoommeer zijn drie provincies betrokken. Daarom, en ook vanwege de zeldzaamheid van het oorspronkelijke ecosysteem, zijn naast provinciale natuurbeschermingsorganisaties ook Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten partij bij het nadenken over de toekomst van het gebied. De discussie heeft zich meer en meer verplaatst naar een technisch-inhoude-

Beroepsvaart en recreatie in het Volkerak

lijke discussie over de waterkwaliteit, verblijftijden en maximaal dan wel minimaal toelaatbare zoutconcentraties. De nadruk op de problemen heeft het imago van het gebied geen goed gedaan. De bijzondere kwaliteiten die het meer heeft en de kansen die er liggen komen nauwelijks aan bod. Natuurmonumenten wil de discussie graag weer verbreden en ook de potenties van het meer en de omgeving onder de aandacht brengen om de deelnemers aan de discussies die er lopen te inspireren.

1.4 EEN PERSPECTIEF

‘Maatregelen zijn kansrijker als ze niet alleen een antwoord zijn op de ontwikkelingen waar we niet om heen kunnen (noodzaak), maar als daarmee tegelijkertijd nieuwe kansen gecreëerd worden. Het meest kansrijk zijn coalities, waarbij de economische belangen evident zijn.’

Bovenstaande tekst komt uit Delta Inzicht (2003) en is nog steeds zeer actueel. Er wordt (te) weinig gekeken naar kansen en naar verbindingen met het omringende land, de dorpen en steden en de stroomgebieden. Evenmin wordt rekening gehouden met allerlei autonome ontwikkelingen die het karakter van dit gebied nu al en nog verder zullen gaan veranderen en waar maar beter nu al rekening mee kan worden gehouden. Gevolg is dat er weinig enthousiasme is voor het gebied. Dat is een gemiste kans. Het Volkerak is in potentie een enorm waardevol rustpunt temidden van het internationale Rijn-Maas-Schelde estuarium met haar grote havensteden Rotterdam en Antwerpen.

REGIONALE ECONOMIE

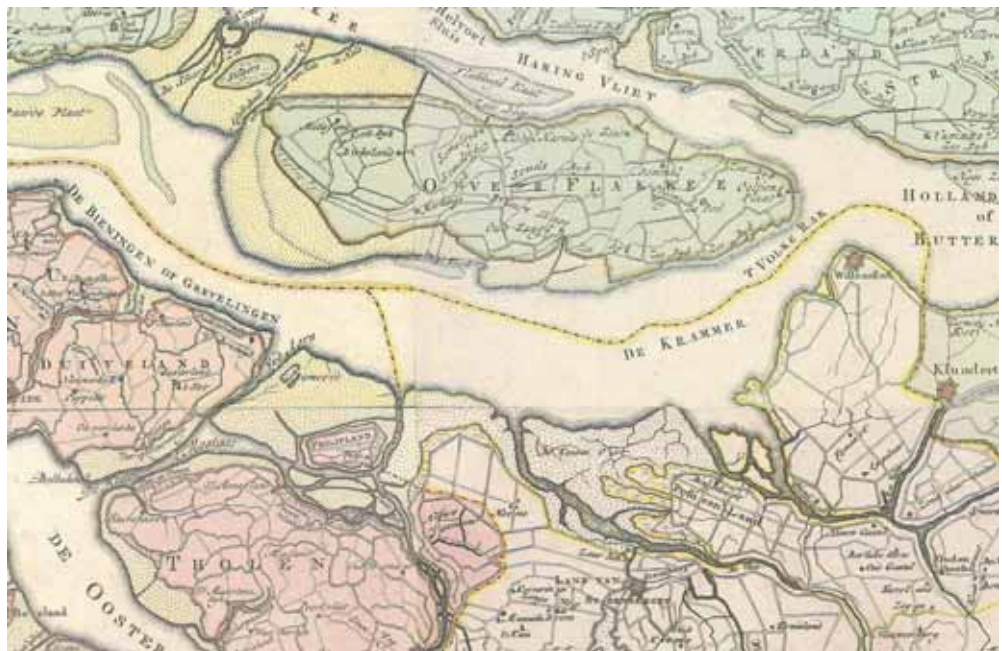
Ondanks de problemen genereert het Volkerak-Zoommeer ook nu al veel economische baten voor de regionale economie. Bade en Van der Schroeff berekenden in opdracht van Natuurmonumenten dat het jaarlijks gaat om een bedrag van € 91 miljoen. Dit betreft de omzet in aan water en natuur gekoppelde economische bedrijvigheid. Deze zullen uiteraard hoger zijn wanneer het water schoon is en de natuur en recreatieve infrastructuur worden verbeterd.

Momenteel is de binnenvaart qua omzet de belangrijkste economische drager van de ‘blauwe economie’ (Bade en Van der Schroeff, 2006). Het aantal banen dat wordt gegenereerd is echter beperkt. De opkomende functies toerisme en recreatie zijn nu al belangrijker voor de werkgelegenheid.

2 Gebiedsbeschrijving

2.1 ALGEMENE HISTORIE

Het Volkerak is naar schatting ca 600 jaar oud. Het is waarschijnlijk ontstaan na de Elizabethvloed (1421), toen het hele gebied tussen Dordrecht, Gorcum en Roosendaal veranderde in een grote binnensee (waar nu de Biesbosch nog van resteert) en via het Volkerak een groot deel van het getijdenwater vanuit de Zeeuwse delta naar de binnensee ging stromen. In de eerste eeuw na het ontstaan leek het Volkerak en omgeving nog het meest op een gedeelte van de huidige Waddenzee, een diepe kreek gelegen tussen slikplaten, met langs de randen een reeks kleinere eilanden. Vooral na 1550 slibden de slikplaten rondom steeds sneller op en dat nodigde de bewoners uit om het gebied in te polderen. In de 16e en 17e eeuw werd dan ook vanaf het vasteland (Brabant) en de Zeeuwse en Hollandse eilanden steeds meer land ingepolderd. De landbouw en de handel tussen Holland en Vlaanderen zorgde voor welvaart en de dorpen op de oevers van het Volkerak ontwikkelden zich tot relatief welvarende havenstadjes (Ooltgensplaat, Oude Tonge, Steenberg en Dinteloord). Het proces van inpoldering ging door tot begin 20e eeuw. De steden en dorpen rondom het Volkerak kwamen door de laatste fase van inpolderingen echter ver van het water af te liggen. Via kanalen probeerde men de schepen nog tot bij de stadjes te krijgen, maar toen ook de schepen groter werden, werden de havens onbereikbaar en nam de handel verder af.

Kaart 1773. De inpoldering van de slikplaten langs het Volkerak is nog in volle gang.

Het Zoommeer maakte voor het afsluiten deel uit van het Oosterscheldebekken en bestond voornamelijk uit grote platen en enkele ondiepere geulen. Het gebied vormde het uiteinde van het bekken en was sinds de middeleeuwen ontstaan door verdergaande afslag van de voormalige veengronden in het oosten van Zeeland. Zo ontstond ook de enige locatie in de Zeeuwse delta waar het getijdenwater de hogere Brabantse zandgronden (de Brabantse Wal) wist te bereiken. Op het hoge land ligt hier de stad Bergen op Zoom. Vanouds lag zij op enige afstand van het water, maar de laatste jaren heeft zij zich sterk uitgebreid in westelijke richting tot op de oevers van het Zoommeer.

Veranderingen na 1953

Misschien wel de grootste veranderingen onderging het deltagebied na de stormvloed van 1953. Er werd een deltaplan ontwikkeld dat voorzag in een volledig gesloten, verkorte kustlijn over de koppen van de eilanden, met daarachter enkele grote zoetwatermeren, die met een afsluiting van het Volkerak ook van de rivier zouden zijn geïsoleerd. Dit oorspronkelijke deltaplan beoogde een rigoureuze bescherming tegen stormvloeden en een optimale zoetwatervoorziening van de landbouw. In de loop van de uitvoering is het Deltaplan nog wel gewijzigd: de stormvloedkering in de monding van de Oosterschelde ten behoeve van behoud van getijdennatuur en schelpdierkweek, en het besluit om het Grevelingenmeer zout te houden ten behoeve van natuurbehoud. Mede door deze wijzigingen waren extra compartimentering-dammen nodig. Met de Philipsdam en Oesterdam:

- 1 werd de komberging van de Oosterschelde verkleind, waardoor de gewenste getijamplitude (3 m) kon worden bereikt,
- 2 ontstonden getijloze omstandigheden op de Rijn-Schelde verbinding voor de scheepvaart en
- 3 ontstond het zoete Krammer-Volkerak-Zoommeer als zoetwaterbekken ten behoeve van de landbouw.

2.2 LANDSCHAPSONTWIKKELING VOLKERAK EN OMGEVING

Door de inpolderingen van slikken en gorzen nam het areaal aan landbouwgrond in de delta sinds de 16e eeuw enorm toe. Het ingepolderde land was zeer geschikt voor de akkerbouw en het land rond het Volkerak ontwikkelde zich tot een belangrijke producent van aardappels, granen, bieten etc.

Landbouw binnendijks – natuur buitendijks

De geschiedenis van inpolderingen heeft rondom het Volkerak tot op de dag van vandaag een sterke scheiding tussen land en water in stand gehouden: ingedijkt land werd en wordt gebruikt voor de landbouw en buitendijks land was en is natuur. Deze sterke scheiding en ook het feit dat alle dorpskernen ver van het water af liggen zit een aantal nieuwe ontwikkelingen van het gebied in de weg. Andere functies zijn dan ook maar mondjesmaat ontwikkeld: alleen in de monding van de Dintel ligt een haven- en bedrijventerrein van enig formaat en nabij de dorpen en steden in het gebied hebben zich recreatieondernemingen gevestigd (zie tabel).

De recreatiesector is uitgegroeid tot de belangrijkste economische kracht na de landbouw. Er zijn ca 10 jachthavens met ruim 1500 ligplaatsen, maar ondanks dat is op het Volkerak de recreatievaart beperkt. De meeste schepen die gebruik maken van de jachthavens zoeken hun vertier op de wateren buiten het Volkerak. Voor de

Tussen 1852 (kaart boven) en 2000 (kaart onder) is het landschap op de Brabantse oever veel grootschalliger geworden. De percelen werden groter, grasland werd omgezet in akkers en op de dijken na verdwenen de bomenrijen en hagen uit het landschap.

waterrecreant is op het Volkerak namelijk niet zoveel te beleven: het water is vies, de oevers zijn vrijwel niet toegankelijk bij gebrek aan aanlegplaatsen en de dorpen steden liggen ver van het water en hebben weinig ligplaatsen. Daarbij is het Volkerak zelf een drukbevaren scheepvaartroute. Het Volkerak is voor de recreatievaart dan ook vooral een doorgangsroute tussen het riviergebied en de delta. Jaarlijks passeren ca 50.000 recreatievaartuigen de beide sluisen.

Landrecreatie rond het Volkerak is er vrijwel niet, op enkele bungalowparken na. De regio is voor de recreant dan ook niet echt aantrekkelijk; het landschap is monotoon, er zijn vrijwel geen recreatieve routes, accommodaties of attracties en de natuurgebieden op de oevers van het meer zijn maar zeer beperkt ontsloten.

Ook op de Hollandse oever werd het landschap veel grootschaliger. Anders dan in Brabant ontbraken hier in de 19e eeuw weilanden en bomerijen

De bestaande wegenstructuur van kleine landbouwwegen is wel geschikt voor de recreatie, maar biedt vrijwel alleen uitzicht op de grootschalige landbouwpercelen.

Na de afsluiting heeft het Volkerak-Zoommeer een belangrijke functie gekregen voor de scheepvaart, als onderdeel van de verbinding Rotterdam-Antwerpen. Jaarlijks passeren ca 100.000 schepen de Volkeraksluizen, waarvan tweederde deel via de Eendracht en het Zoommeer naar Antwerpen vaart en de rest via de Krammersluizen en het Zijpe naar de Oosterschelde en verder.

	INWONERS WONINGEN	RECREATIE- PLAATSEN	CAMPING HAVEN	LIGPLAATSEN	HOTEL	B&B
Ooltgensplaat	2500	230		65 185 (plan)		
Oude Tonge	4900	135		100		
St Philipsland	2500	0		0		
Benedensas				175		
De Heen	600	58	50	130		
Steenbergen	17000	0		100	1	
Dinteloord	5600	0		740	1	
Willemstad	2500	360	50	240 205 (plan)	1	2
Totaal	35600	875		1950	3	2

Het Volkerak is aantrekkelijk voor bruine kiekendief, kleine zilverreiger en vele andere soorten

2.3 NATUUR

Tot de afsluiting van de Volkerakdam in 1969 was het Volkerak een brakwatergetijdengebied. Het verbond het zoete Holland Diep met het zoute Grevelingen en de Oosterschelde. Tussen 1969 en 1987 maakte het gebied deel uit van de Oosterschelde en was het water zout. Na de sluiting van de Phillipsdam in 1987 werd het gebied zoet en vielen de slikplaten en gorzen op de oevers van het Volkerak permanent droog. Het grootste gedeelte van dit 'nieuwe land' kwam als natuurgebied in beheer bij Natuurmonumenten (Dintelse Gorzen), Staatsbosbeheer (Krammerse Slikken, Helle-gatsplaten en St. Antoniegorzen) en het Zeeuws Landschap (Slikken van de Heen). De totale oppervlakte bedraagt ca 1600 ha. Binnendijks is het areaal aan natuurgebieden gering en bepaalt de landbouwfunctie het landschap. Temidden van een zee aan akkers liggen slechts enkele natuurenclaves in de vorm van kreekrestanten en dijk-hellingen.

2.4 TOEKOMSTVERWACHTINGEN

De discussies rond het Volkerak hebben zich de laatste jaren vooral toegespitst op de waterproblematiek. Nu is de algenbloei ook dermate ernstig dat het voor iedereen duidelijk is dat daar hoe dan ook iets aan moet gebeuren. Maar door de nadruk op dit ene probleem, dreigt uit het oog verloren te worden dat er veel meer speelt rond het Volkerak en dat bij een meer integrale aanpak de kansen voor ontwikkeling veel groter zijn. Andere zaken die spelen in het gebied zijn:

Landbouw

De landbouw is verreweg de belangrijkste grondgebruiker in het gebied. Zoals bij elke economische activiteit heeft de agrarische bedrijfsvoering zich in de loop der jaren steeds aangepast aan de marktvrage (welke producten, welke prijs, welke kwaliteit) en de technische mogelijkheden om daaraan te voldoen. Omdat de bedrijvigheid van de boer tevens het landschap bepaalt waarin hij werkt, hebben deze aanpassingen in de bedrijfsvoering zich ook vertaald als veranderingen in het landschap. Zo heeft de jarenlange intensivering geleid tot een zeer grootschalig landschap, waarin de landschappelijke kwaliteit is afgenomen.

De verwachting is dat de landbouw het in Nederland met name op de marginale gronden steeds moeilijker zal krijgen. Vertaald naar de regio rond het Volkerak, met zijn rijke bodems, betekent dat, dat de landbouw er hier niet slecht voorstaat en dat er niet snel landbouwgrond beschikbaar zal komen voor andere functies.

Grootschalig agrarische landschap

Natuur

Er is deze regio dan ook maar weinig grond aangewezen voor omzetting in natuurgebied in het kader van de realisatie van de Ecologische Hoofdstructuur. De EHS is hier al vrijwel gereed en buiten de bestaande natuurgebieden op de voormalige slik- en zandplaten langs het Volkerak zullen binnendijs alleen nog enkele kreken en dijken worden aangekocht. Extra natuur kan alleen worden gerealiseerd wanneer de financiering daarvan voortkomt uit andere functies, bijvoorbeeld woningbouw, bedrijfsfuncties of de recreatie. Wat de kwaliteit van de natuur betreft zullen de natuurorganisaties zich in deze regio de komende jaren vooral richten op de verbinding tussen het rivierengebied en de delta. Het Volkerak is namelijk het enige zeegat, waar een geleidelijke overgang tussen beide systemen kan worden gerealiseerd. Zoals het er nu naar uitziet zullen bij een zout Volkerak de verbindingen met de Brabantse beken weer worden afgesloten, uit vrees voor binnendringend zoutwater. Toch zouden juist hier bijzondere brakwaterovergangen gerealiseerd kunnen worden tussen de zoete beeksystemen en het zoute estuarium.

Berging van rivierwater

In het kader van de РКВ Ruimte voor de Rivier is het Volkerak aangewezen als gebied voor berging van rivierwater gedurende perioden dat extreme afvoeren in de rivieren samenvallen met hoogwater op zee; een situatie die in de toekomst, bij een veranderend klimaat en stijgende zeespiegel, vaker voor zal komen. Een meer open verbinding tussen Hollands Diep en Volkerak en tussen Volkerak en Oosterschelde kan de hiervoor benodigde ruimte bieden, omdat het overtollige rivierwater zich dan over het hele estuarium kan verspreiden. Het Volkerak fungeert daarmee als klimaatbuffer door de gevolgen van de klimaatverandering op te vangen in een gebied waar de natuurlijke dynamiek is hersteld.

Intensieve en extensieve recreatie rond het Volkerak

Recreatie

De recreatiesector heeft rond het Volkerak een grote potentie. Als de waterkwaliteit is hersteld en de identiteit van het meer en de regio wordt versterkt, dan kan de recreatiesector daar flink van profiteren. Nu al verdienen gemeenten aan toeristenbelasting, kadegelden en vanwege de aanwezigheid van water en natuur hogere wozaardes van huizen (Bade en Van der Schroeff). Voorlopig zijn er echter vooral plannen voor uitbreiding van het aantal ligplaatsen en bungalowparken, zonder dat er wordt geïnvesteerd in landschap en recreatieve infrastructuur. Het gebied ligt binnen niet al te grote afstand van enkele grote steden (Roosendaal 15 km, Rotterdam 30 km, Breda 30 km) met een enorm potentieel aan bezoekers. Als het gebied beter wordt ontsloten en de natuurgebieden beter bereikbaar, of in ieder geval zichtbaar, worden, dan kan het gebied uitgroeien tot een trekpleister voor dagtochten.

Scheepvaart

Het aantal scheepvaartbewegingen door het Volkerak zal de komende jaren langzaam verder groeien. Om de wachttijd te beperken bij de sluisen zijn plannen in de maak om de capaciteit te vergroten. Verwacht wordt dat bij ongewijzigd beleid er binnen 10 jaar filevorming zal optreden in het Schelde-Rijnkanaal

Stedelijke ontwikkelingen en infrastructuur

Een belangrijke ontwikkeling voor met name de Brabantse oever van het Volkerak is het doortrekken van de A4 waarmee een veel kortere verbinding ontstaat tussen Rotterdam en Antwerpen. De regio komt daarmee halverwege deze twee grote steden te liggen. Omdat de tussenliggende Hoekse Waard is aangewezen als nationaal landschap is de kans groot dat bepaalde stedelijke ontwikkelingen juist in het gebied rond Dinteloord en Steenbergen gaan plaatsvinden. De verwachting is dan ook dat de behoefte aan woningen en recreatiegebied in deze regio sterk zal toenemen en dat de woningmarkt hierop in zal spelen. Het gebied kan zich mogelijk ontwikkelen als interessante locatie om buiten te wonen, mits ook het landschap daarvoor aantrekkelijk is.

2.5 UITGANGSPUNTEN ONTWIKKELINGSPERSPECTIEF

De bovenstaande analyse van het gebied is opgesteld aan de hand van veldbezoeken en literatuurstudie en van wat de deelnemers van de workshops hebben ingebracht. Samengevat levert dit de volgende aandachtspunten op voor het ontwikkelingsperspectief:

- identiteit van het Volkerak en omgeving vergroten door onderscheidende kenmerken te versterken, o.a. als cruciale schakel tussen de rivieren en de Delta.
- Scherpe grenzen slechten door relaties tussen gebieden te vergroten, bijvoorbeeld:
 - betere verbindingen met omliggende wateren (Grevelingen en Brabantse beeksystemen)
 - tussen buiten- en binnendijks land.
- Dagrecreatie op het water bevorderen door meer vaardoelen.
- Relatie versterken tussen dorpen en het Volkerak.
- Landrecreatie bevorderen door betere infrastructuur.
- Binnendijks combinatie van economische ontwikkelingen met natuurontwikkeling.
- Natuur beter bereikbaar en waar je natuur ingaat, moet iets te beleven zijn.
- Uitbreiding compact wonen vooral bij de kernen.
- Hoogstens beperkte industriële ontwikkeling (Dintel); geen tweede Moerdijk.
- Wel ontwikkelingsruimte bedrijvigheid i.v.m. recreatie.
- Ontwikkeling (herstel) waardevol natuurlijk brakwatergetijdengebied met enig getij en verbinding met rivierengebied.
- Betekenis van Volkerak vergroten voor klimaatbestendig Nederland (klimaatbuffer) door ruimte te scheppen om de gevolgen van de klimaatverandering op te vangen en dit te combineren met herstel van de natuurlijke dynamiek.

3 Vrij denken!

In dit hoofdstuk worden de ideeën die zijn bedacht tijdens de workshops voor een schoon en zout Volkerak met enig getij op een rijtje gezet. Het betreft zowel ideeën voor het hele gebied als ideeën voor een specifieke locatie. Sommige ideeën worden breed gedragen en zijn eenvoudig toepasbaar, andere zijn 'wild' en de voor- en nadelen zouden beter moeten worden afgewogen. Bedoeling van dit proces was om haalbaarheid niet leidend te laten zijn. 'Vrij denken!' was de opdracht.

Voor elk idee is een icoon ontwikkeld. Deze iconen zijn gebruikt tijdens de tweede workshop om aan te geven waar een dergelijke ontwikkeling het beste plaats zou kunnen vinden, met als resultaat de in het volgende hoofdstuk gepresenteerde perspectieven.

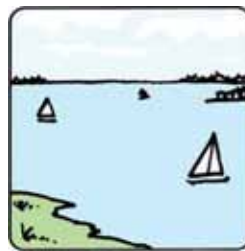
Er bleken zich tijdens de workshop twee uiteenlopende varianten af te tekenen: een rustige variant met de nadruk op het behoud van openheid en rust en weinig nieuwe toeristische infrastructuur en een variant met juist veel ontwikkelingen (zie hoofdstuk 4).

3.1 LANDSCHAP

Rust en ruimte zijn kenmerkende kwaliteiten van het Volkerak en omgeving. Met de huidige en geplande ontwikkelingen worden deze kwaliteiten bedreigd en ze zouden in brede visie dan ook moeten worden genoemd als te behouden kwaliteiten.

Openheid water / natuur

De openheid van het water is een van de huidige kwaliteiten van het gebied. Teveel eilanden, nieuwe natuur met bossen en recreatieve ontwikkelingen zouden deze sfeer van het gebied kunnen aantasten. Door goed te plannen kan op de belangrijkste plekken de openheid behouden blijven.

Openheid cultuurland

De openheid van het cultuurlandschap hoort ook bij dit gebied. Teveel ontwikkelingen zouden leiden tot de bekende verrommeling die op veel andere plaatsen in Nederland al gaande is.

Slopen

Bepaalde ontwikkelingen vragen niet alleen om bouw, maar ook om sloop. Denk aan delen van sluisen die niet meer operationeel zijn als het Volkerak zout wordt.

Versterken landschappelijke kenmerken

De bomendijken en oude krekens zijn karakteristiek voor de streek en het aanleggen/herstellen van dit soort landschappelijke elementen kan de ruimtelijke kwaliteit versterken. Het kan goed worden gecombineerd met extensieve recreatie of wonen.

3.2 WATER

Het water in het Volkerak bepaalt voor een belangrijk deel de sfeer in het gebied.

Sommige bewoners denken nog met heimwee terug aan de zilte zeelucht en het getij.

Zeker nu het systeem uit balans is en het water in warme zomers uitgesproken vies.

Een zout Volkerak met enig getij biedt goede kansen voor herstel en voor nieuwe ontwikkelingen. Maar ook binnendijs, langs de beken, kan er meer worden genoten en geprofitteerd van het water.

Waterberging

Waterberging langs de Brabantse beken zal in de toekomst steeds belangrijker zijn. Er is weinig hoogteverschil tussen bijv. Breda en de monding van de Dintel. Bij stijgende zeespiegel zal het afwateren vanaf de Brabantse beken bovendien lastiger worden. Waterberging kan goed worden gecombineerd met andere functies (o.a. natuur, recreatie en wonen).

Zoetwaterbekken

De bestaande waterbekkens bij de Kramersluizen zouden kunnen worden gebruikt als zoetwaterbekkens. En bij de Volkerakdam is het mogelijk om een zoetwaterbekken aan te leggen, dat tijdens voldoende afvoer op de Rijn wordt gevuld. Deze bekken zijn ook geschikt te maken voor recreatievisserij en de duiksport.

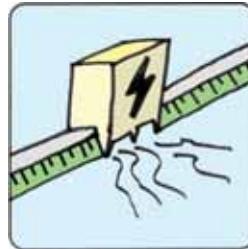
Ontziltingsfabriek

Eén idee dat opkwam was het bouwen van een ontziltingsfabriek. Dit was gekoppeld aan het versterken van de identiteit aan het Volkerak als zoet-zout openluchtlaboratorium, waar allerlei technieken uitgetoond en getoond zouden kunnen worden. Technieken die in de toekomst ook interessant kunnen zijn voor export naar andere verziltende gebieden in de wereld.

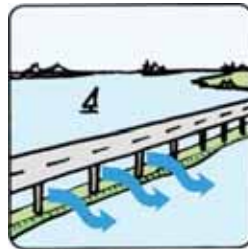
Energiecentrale

Gekoppeld aan het bovengenoemde idee was de bouw van een zoet-zout energie centrale.

Dam op poten, piekoverlaat

Om de verbinding tussen rivieren en de delta te herstellen zou een deel van de dammen (Hellegatsdam en Grevelingendam) doorgegraven moeten worden. De wegen kunnen daar dan op poten worden gezet. Deze doorgravingen kunnen voor een permanente verbinding zorgen, of voor alleen tijdens piekafvoeren. In het laatste geval zou het zoute water buiten het Hollands Diep blijven, maar wel de mogelijkheid bieden om bij hoogwater grote hoeveelheden zoet rivierwater af te voeren via het Volkerak.

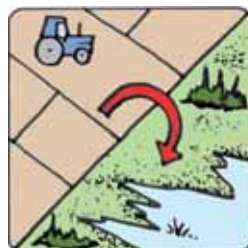

3.3 NATUURONTWIKKELING

Overgangen van zout naar zoet, getijdenwerking en stroming zijn belangrijke kwaliteiten in de Delta. Met het herstel hiervan krijgen karakteristieke en zeldzame soorten meer ruimte. Natuurontwikkeling richt zich daarom vooral op herstel van dergelijke overgangen. De meeste natuur ligt buitendijks, de landbouw binnendijks. Omdat er geen € n s-gelden beschikbaar zijn om binnendijks natuur te ontwikkelen zal gezocht moeten worden naar een koppeling met andere gebruiksfuncties (zie verder in dit hoofdstuk). Er liggen in het gebied kansen voor nieuwe rijke natuurgebieden.

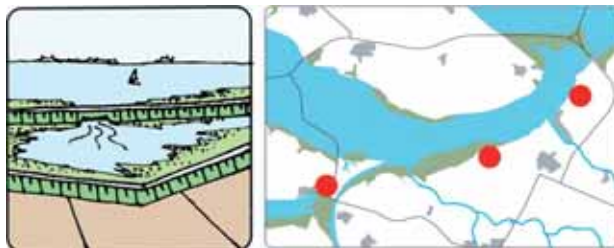
Natuurontwikkeling op plaatsen met zoute kwel

Met meer natuur binnendijks wordt het gebied aantrekkelijker en vervagen de scherpe grenzen die door de dijken worden gevormd. De Prunje-polder (plan Tureluur) ten westen van Zierikzee is een voorbeeld van gebiedsontwikkeling die ook langs een zout Volkerak mogelijk is.

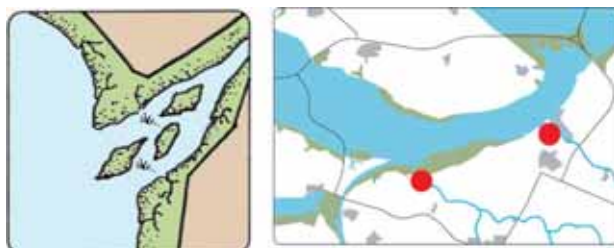
Dijk openen

Een manier die bijdraagt aan het 'verzachten' van de harde grens tussen water en land zou kunnen zijn door een pijp in de dijk te maken waardoor water vanuit het Volkerak naar binnen en buiten kan stromen. Dit is vooral kansrijk wanneer er een tweede dijk aanwezig is. Het volledig terugleggen van dijken is zeer ingrijpend. De waterkerende functie moet vanzelfsprekend altijd behouden blijven.

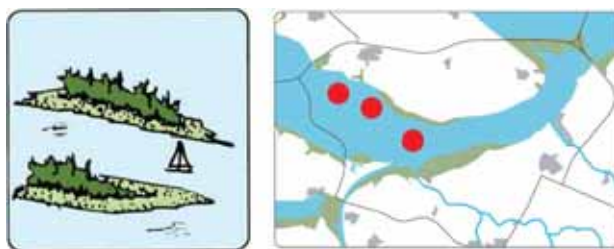
Mini-estuaria

Waar de Dintel en de Steenbergse Vliet in het Volkerak uitmonden ligt straks weer een overgang tussen zoet (beek)water en zout (zee)water. Dit biedt kansen voor de ontwikkeling van mini-estuaria, waar de eb en vloedbeweging zorgt voor een brakwaterzone en de uiterwaarden van waterlopen veranderen in getijdemoeras.

Eilanden maken

Met name vanuit de recreatie is er behoefte aan meer vaardoelen, waarbij eilanden met luwte zeer aantrekkelijk worden bevonden. Maar ook voor vogels zijn nieuwe eilanden interessant. Zeker als deze kaal zouden blijven en broedgelegenheid bieden aan zeldzame soorten plevieren en sterns.

Natuurlijke waterzuivering Brabantse beken

Met de aanleg van (grootschalige) rietmoerassen kan de waterkwaliteit van de Brabantse beken verbeteren en de huidige harde grenzen tussen water en land worden verzacht. Rietmoerassen zijn in staat om veel meststoffen uit het water te filteren.

3.4 NATUURRECREATIE

Het Volkerak en omgeving is een groot, weinig ontsloten gebied met mooie natuur en veel vogels. Om deze voor meer mensen bereikbaar te maken kan er worden gedacht aan een netwerk van wandelpaden, natuurcampings, vogelhutten en kanoroutes.

Kanoroute

Het Volkerak is niet erg aantrekkelijk voor recreatievaart, maar name langs de randen van het Volkerak liggen interessante mogelijkheden voor kanovaren. Er moet wel rekening worden gehouden met de intensieve beroepsvaart in de vaarroute.

Vogelaarsgebied

Momenteel is het Volkerak geen bekend vogelgebied, maar een hersteld Volkerak biedt met zijn ligging op de rand van de delta en het rivierengebied goede kansen. Meer eilanden, open slikken en een betere infrastructuur met kijkhutten (zoals in de Dintelse gorzen) zullen het gebied voor vogelaars zeker interessanter maken.

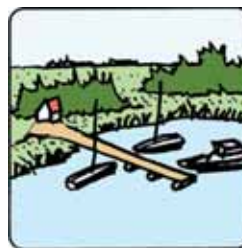
Natuurcamping

Vanwege de rust en ruimte is het gebied interessant voor natuurcampings. Zeker als die makkelijk bereikbaar zijn vanaf het water. Natuurcampings zijn goed te combineren met fiets- en wandelpaden en routes voor kano's en de overige kleine recreatievaart.

Natuurhaven

In de Dintelse gorzen ligt een kleine jachthaven temidden van de natuur. Deze trekt ander publiek dan de veelal grote jachthavens bij o.a. Bruinisse en Numansdorp. De natuur in het gebied heeft niet of nauwelijks te lijden onder de aanwezigheid. Dergelijke kleine jachthavens zouden goed passen bij een economische ontwikkeling die tevens inzet op behoud van rust en weidsheid.

Vogelkijkhut

Veel kijkhutten liggen op de grens van land en water. Het Volkerak heeft een grote lengte van dit soort grenzen. Kijkhutten bieden de mogelijkheid om vogels waar te nemen zonder deze te verstoren. Ook de sterk stijgende populariteit van vogelfotografie is gebaat bij meer kijkhutten.

Laarzen-struinp pad

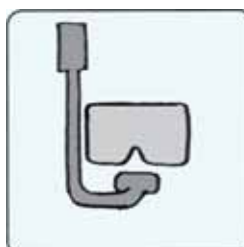
Voor een aantal mensen is juist de onbekendheid van het gebied en het feit dat je nog alleen kan zijn zeer aantrekkelijk. Daarom is het belangrijk om naast geasfalteerde fietspaden en goed bereikbare vogelhutten ook plekken te houden die alleen bereikbaar zijn voor mensen die het gebied al kennen of zelf willen ontdekken. Laarzen en struinpaden zijn een effectieve manier om de rustzoekers te geven waar zij naar op zoek zijn.

Duiken

Of een gebied interessant is voor duiken hangt grotendeels af van de helderheid en diepte van het water. Qua locatie zou het Volkerak interessant kunnen zijn vanwege de centrale ligging (in vergelijking met de Oosterschelde en het voor Brabanders ook populaire Oostvoornse meer).

Mogelijk dat de enorme waterbekkens van de Krammersluizen – die hun functie verliezen als het Volkerak zout wordt – goede trainingslocaties zijn.

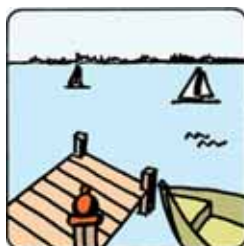

3.5 RECREATIE

Het Volkerak en omgeving is voor de meeste mensen niet het gebied om een drie-weekse vakantie in door te brengen. Maar het gebied heeft in alle seizoenen wel wat te bieden en vormt een goede uitvalsbasis voor het verkennen van de Biesbosch, de Delta, Rotterdam en Antwerpen. Voor de bewoners van de grote steden in de regio kan het gebied worden ontwikkeld tot een aantrekkelijke bestemming voor dagtochten

Aanlegplaats of -steiger

Om het gebied aantrekkelijker te maken voor recreatievaart en voor vissers zijn meer aanlegplaatsen of -steigers nodig. Uiteraard passen deze het best in een aantrekkelijke omgeving en niet langs een hoge dijk. Ook fraaie ligplaatsen, zoals baaien, natuurlijke oevers e.d. zijn interessant voor de recreatievaart.

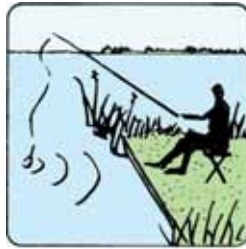
Fiets-wandelpad

Fiets- en wandelpaden zijn schaars rondom het Volkerak. Eén idee dat erg aansprak was een fietsroute rond het Volkerak ('rondje Volkerak'). Deze zou wel deels op of buiten (zoals in Friesland en op Texel) de dijk moeten lopen, omdat de uitzichten binnendijs minder aansprekend zijn. Ook is er behoefte aan interessante fietsroutes vanuit de Brabantse steden naar het gebied.

Visplekken

Sportvisserij is uitgegroeid tot een populaire tijdsbesteding in Nederland. Momenteel is het gebied in trek vanwege o.a. snoekbaars (met een kleine, fanatieke schare vissers die deze soort prefereren). Deze soort zal grotendeels verdwijnen als het Volkerak zout wordt, maar daar komen andere soorten voor terug. Het meest belangrijk voor de recreant zijn aantrekkelijke plekken om te zitten en de hengel uit te kunnen werpen.

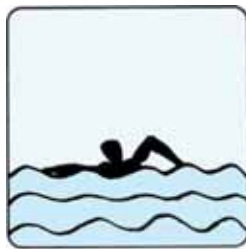
Rondvaartboot

Om mensen het gebied te laten beleven kan een rondvaartboot dienst doen. Deze kan dan een ronde maken langs de verschillende havens. Door tevens fietsvervoer mogelijk te maken kunnen recreanten op deze manier een gecombineerde vaar- & fietstocht maken

Strandjes en zwemplekken

Als het water schoon is zullen mensen willen zwemmen in het gebied. Buiten de drukke routes van de beroepsvaart zijn voldoende plaatsen voor zwemplekken (met strand, grasland en/of steiger).

Bungalowpark

Vanwege de nabijheid van grote steden zoals Rotterdam, Breda en Roosendaal is de behoefte aan bungalows aan het water groot. Om echt interessant te zijn voor toeristische verblijfsaccommodatie zal ook de omgeving verder moeten worden ontwikkeld.

Recreatieve attractie (b.v. uitkijkpunt, vlonderbrug)

Passende attracties gekoppeld aan fiets- en wandelpaden dragen bij aan de mogelijkheid om het gebied te beleven. De combinatie van land en water is hiervoor uitermate geschikt.

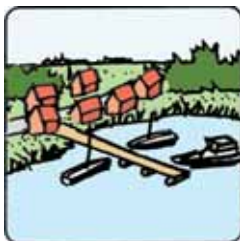
Pontje

Pontjes maken het voor fietsers en wandelaars eenvoudiger om verschillende delen van het gebied op een dag te verkennen. Ook een pontje het 'rondje Volkerak' in twee delen opdelen.

Concentreren recreatieve functies

Om de recreatieve druk op (delen van) het gebied te verkleinen kan worden gedacht aan een betere zonering. Dit kan door jachthavens en bungalowparken te concentreren, bijv. in de omgeving van de Dintelmond. Op kwetsbare plaatsen (bijv. in de monding van de Steenbergse Vliet) zouden deze voorzieningen dan opgeheven kunnen worden.

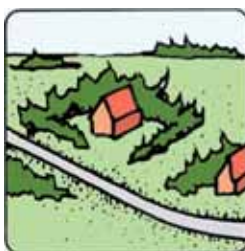

3.6 BEDRIJVGHEID EN WONEN

De vraag naar buiten wonen is in Nederland groot, met name binnen enige afstand van de Randstad. Met name het oostelijke deel van het gebied is aantrekkelijk gelegen voor stedelijke ontwikkeling. Zeker na aanleg van de snelweg A4.

Extensief wonen in het groen, landgoederen

Nieuwe landgoederen zijn in opkomst. Wanneer dat gepland gebeurt kunnen landschap en natuur daar van profiteren. Denk aan het herstel van natuurlijke uiterwaarden langs Brabantse beken in combinatie met extensief wonen op de dijk. Dit concept kan interessant zijn voor deze regio omdat er hier vrijwel geen subsidies beschikbaar zijn voor herstel en aankoop en ontwikkeling van natuur en landschap.

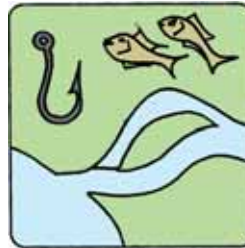
Wonen en werken op de sluis

Wanneer de sluisen en compartimentering-dammen hun functies verliezen als het Volkerak zout wordt ontstaan spectaculaire locaties om te wonen en misschien ook te werken. Een van de gedachten was om het sluisencomplex te veranderen in een soort pret- en/of themapark (vergelijk met Kernwasser Wonderland of Neeltje Jans).

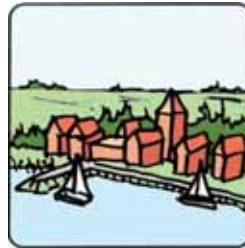
(zoute) Viskweekvijvers

Viskweek kan een alternatief zijn voor beroepsvisserij. Gedacht kan worden aan het inrichten van viskweekvijvers in bijv. de uiterwaarden van de Brabantse waterlopen of bijv. rond de Krammersluizen.

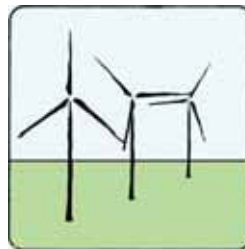
Waterfront

Het Volkerak wordt wel een 'achterkant-landschap' genoemd. Dorpen zijn van het water afgericht, recreatievaart is er slechts op doortocht naar elders en de wateroevers zijn vanaf het land onbereikbaar. Plaatsen als Dinteloord, Ooltgensplaats en Oude Tonge zouden veel meer van hun ligging nabij het water kunnen profiteren. ook Roosendaal en Breda zouden zich via de Brabantse beken kunnen verbinden met het water. De slogan 'Brabant aan Zee' kwam langs tijdens de workshop.

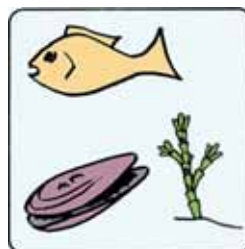
Windmolens

Het open, dunbevolkte landschap is uitermate geschikt voor windmolens. Zeker ook de sluisen en wegen over het water. De windmolens moeten wel op de juiste plek worden geplaatst, omdat zij gevaar opleveren voor vogels en door veel mensen onaantrekkelijk worden gevonden.

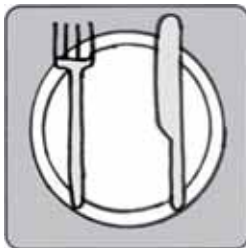
Zilte en zoute landbouw

Er wordt veel onderzoek uitgevoerd naar de mogelijkheid van zilte en zoute landbouw. Deze kan mogelijk worden gecombineerd met aquacultuur en/of met binnendijkse zilte natuur (via pijpen door de dijk).

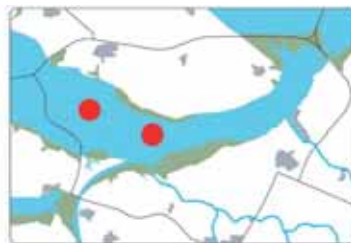
Restaurant

Dijken lenen zich goed voor horeca. Denk aan het schitterend gelegen Heerenkeet ten westen van Zierikzee of het moderne Westkaap bij Westkapelle.

Mosselteelt

Een zout Volkerak biedt weer mogelijkheden voor het herstel van de mosselteelt in het gebied.

4 Perspectieven

4.1 HET ONTWIKKELINGSPERSPECTIEF

In bijlage 2 zijn kaarten van twee uiteenlopende perspectieven weergegeven:

PERSPECTIEF 1. Lage dynamiek en sterke zonering: de huidige kwaliteiten van het gebied, de rust en de ruimte, worden gekoesterd en ontwikkelingen worden zoveel mogelijk op enkele plaatsen geconcentreerd.

PERSPECTIEF 2. Hoge dynamiek en verspreide ontwikkeling: de ontwikkelingskansen worden zoveel mogelijk benut.

De opdeling in twee perspectieven betekent niet dat het uiteindelijk één van de twee zou moeten worden. Het zijn meer twee uitersten op een lijn. Ook in het 'rustige' perspectief is het mogelijk nog flink wat ideeën mee te geven. Wel worden in dit perspectief de ontwikkelingsmogelijkheden vooral ingezet om de bestaande kwaliteiten van het gebied te bewaren of versterken. Natuur kan voor een versterking van de ruimtelijke kwaliteit van het gebied een belangrijke rol spelen. De EHS is echter rond het Volkerak al grotendeels gerealiseerd. Ontwikkeling van natuur en landschap is vooral mogelijk in (financiële) samenhang met de te verwachten grote ruimtelijke veranderingen op met name de Brabantse oever in de komende 20 - 25 jaar.

In figuur 4.1 is het kaartbeeld samengevat dat uit de drie uitwerkingen van de tweede workshop (wonen, werken en recreëren) naar voren kwam. De doorgetrokken A4 met enkele regionale aansluitingen (naar Overflakkee, Philipsland en Breda) vormt de hoofdstructuur voor de ontwikkeling op de Brabantse oever. Nieuwe woningbouw is voorstelbaar bij steden langs de hoofdwas (Willemstad, Dinteloord en Steenberg). Een uitbreiding van Dinteloord biedt ook mogelijkheden om dit stadje weer richting het water uit te breiden en een havenfront te geven. Hier kan ook de loop van de Dintel voor worden benut (zie uitwerking in par. 4.2).

NATUURWETGEVING

De deelnemers aan de workshop zien in een ontwikkelingsperspectief weliswaar de beste kansen voor herstel van robuuste natuur, maar de verwachting is dat uitvoering van dergelijke grootschalige ontwikkelingen zal aanlopen tegen bestaande natuurwetgeving. De Europese Vogel- en Habitat Richtlijn gaan namelijk uit van behoud van de huidige waarden van een gebied en daarmee van een statisch natuur-

beeld. Ingrepen zijn wel mogelijk, maar dan alleen om de bestaande waarden te versterken. Voor een van nature dynamisch gebied als het Volkerak kan dat problemen opleveren. Om verdere achteruitgang in het gebied te stoppen, zijn hier namelijk ingrepen nodig die de natuurlijke dynamiek herstellen en niet alleen de bestaande waarden versterken.

Woningbouw

Verspreid over de regio is er op een aantal locaties ruimte voor (luxe) woningbouw in combinatie met het versterken van natuurlijke en landschappelijke kwaliteiten. Favoriete plaatsen liggen bij uitstek langs het water, in de nabijheid van het Volkerak of langs de Brabantse beken. Inkomsten uit deze rode ontwikkeling moeten dan ingezet worden om natuur en landschap op die plaats te versterken, door aankoop en inrichting van grond. Wanneer de bebouwing in lage dichtheden plaatsvindt, ingepast in de bestaande structuren van het landschap (bijv. in linten langs dijken of oevers) en in een bouwstijl die past bij deze regio, dan kan nieuwe bebouwing zelfs een verrijking voor de landschappelijke kwaliteit van het buitengebied betekenen in plaats van dat het er afbreuk aan doet. Luxe woningbouw kan ook op de Hollandse oever van het Volkerak, plaatsvinden, bijv. nabij Oude Tonge.

Concentreer industriële bedrijvigheid

De ruimte voor industriële bedrijvigheid in het gebied is beperkt en concentreert zich tot de huidige Dintelmond, met eventueel in een uitbreiding stroomopwaarts langs deze waterloop. Grootschalige bedrijvigheid verdraagt zich namelijk niet met de ontwikkeling van de hier gewenste kleinschalige recreatieve ontwikkelingen en aangename woonmilieus. Voor bedrijvigheid gekoppeld aan recreatie is er wel ruimte. Met name kleinschalige bedrijvigheid is mogelijk in de haventjes nabij de steden, terwijl grootschalige ontwikkelingen geconcentreerd kunnen worden op de beide dammen (Philipsdam en Volkerakdam). Een genoemd idee was bijvoorbeeld een attractiepark met als thema de overgang van zoet naar zoutwater: 'Salzwasserwunderland'.

Recreatie

Voor recreatie en toerisme heeft het gebied zeker meer potentie, maar naar verwachting zal het zich niet kunnen meten met bijv. de kust en het zal ook geen gebied worden voor langere vakanties. Wel kunnen de mogelijkheden voor dagtochten op de fiets, dagrecreatie aan en op het water en ontdekkingstochten door de natuur sterk worden uitgebreid. Ook de mogelijkheden voor dagrecreatie voor inwoners van rond het meer gelegen plaatsen als Steenberg en Bergen op Zoom kunnen sterk verbeteren. Dit begint met een opwaardering van (gedeelten van) het landschap. Zo kan een natuurlijk ingerichte Steenbergse Vliet een interessante verbinding vormen tussen de hogere gronden van Brabant, die voor recreatie al goed zijn ontsloten, en de oevers van het Volkerak. De afmetingen van het Volkerak zijn zodanig dat een fietsrondje Volkerak (ca 40 km) tot de mogelijkheden behoort. Daarvoor moeten dan wel delen van de dijk befietsbaar worden gemaakt. Alleen al de toegankelijkheid van de dijk zal

Slechts op enkele plekken kunnen wandelaars bij het Volkerak komen (o.a. bij de Dintelse gorzen van Natuurmonumenten)

het sterke gevoel van scheiding die nu door de dijk wordt opgeroepen kunnen weg nemen omdat het landschap dan in een oogopslag te overzien is. Door middel van pontjes of een rondvaartboot die ook voor fietsers te gebruiken is (vgl. de Maashopper tussen Venlo en Well) neemt het aantal fietsmogelijkheden rond het Volkerak verder toe.

Voor de vaarsport is het belangrijk dat het vaargenot wordt vergroot door meer vaardoelen te realiseren op het Volkerak en door de verbindingen met de omliggende wateren verbeteren. Door het creëren van meer aanlegmogelijkheden (ook bij natuurgebieden), fraaie ligplaatsen in baaien en kreken en betere toegang tot de dorpen en steden nemen de mogelijkheden voor de varende recreant sterk toe. Vooral een open verbinding met het Grevelingen zal in het Volkerak een enorme impuls kunnen geven aan de vaarrecreatie. Het Volkerak kan dan ook profiteren van de bekendheid van het Grevelingen.

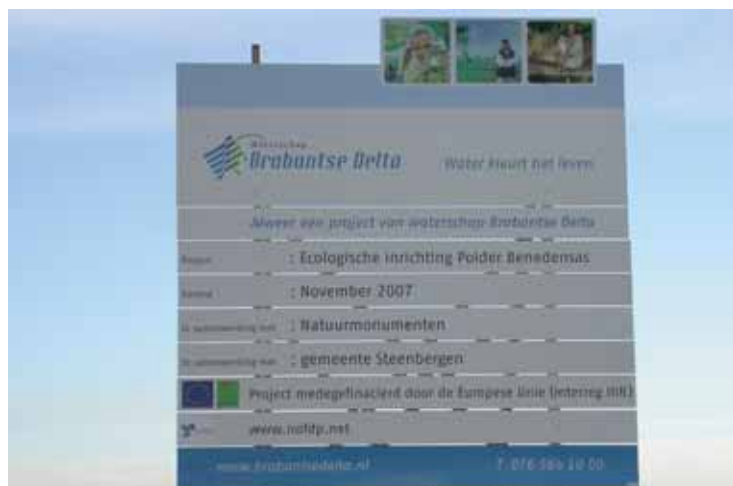
De verblijfsmogelijkheden voor de toerist zijn nu nog gering in het gebied en bestaan vooral uit niet in het landschap ingepaste bungalowparken. Rond het Volkerak zou hier voor een nieuwe standaard ontwikkeld kunnen worden, waarbij nieuwe vakantieverblijven altijd gecombineerd worden met een sterke verbetering van het landschap (vgl. het Waterdunenproject in Zeeuws Vlaanderen). Het grondbeslag is dan wel veel groter, maar de recreant is daarmee ook meteen verzekerd van de fraaie omgeving waarvoor hij naar de regio toekomt. Vergelijkbaar met paalkamperen kunnen op de slikplaten in het Volkerak ook paalwoningen worden gebouwd, eenvoudige verblijfplaatsen waar zeilers en kanoërs één of enkele nachten kunnen verblijven temidden van de wildernis.

Klimaatbuffer

Om de gevolgen van klimaatverandering op te kunnen vangen kan het Volkerak als grootschalig waterbergingsgebied een landelijke functie vervullen in de bescherming tegen hoog water in het beneden-rivierengebied. Daarnaast zullen ook in deze regio op kleinere schaal gebieden moeten worden aangewezen als klimaatbuffer. Het gaat dan met name om opvanggebieden voor hoogwater en buffers voor zoetwater waar de landbouw in tijden van droogte uit kan putten. De grootste knelpunten bij hoogwater liggen langs de Brabantse beken, die in tijden van hoogwater hun water

Langs de Steenbergse Vliet wordt gewerkt aan nieuwe natuur

niet op het Volkerak kwijt kunnen. Door de oevers van deze beeklopen in te richten als natuurgebied kan de waterstand veel hoger komen dan in de huidige situatie bij een landbouwkundig gebruik en neemt de bergingscapaciteit hier sterk toe. Eventueel binnendringen van zout of brakwater vanuit het Volkerak in de mondingen is bij inrichting als natuurgebied ook geen bezwaar.

Natuur

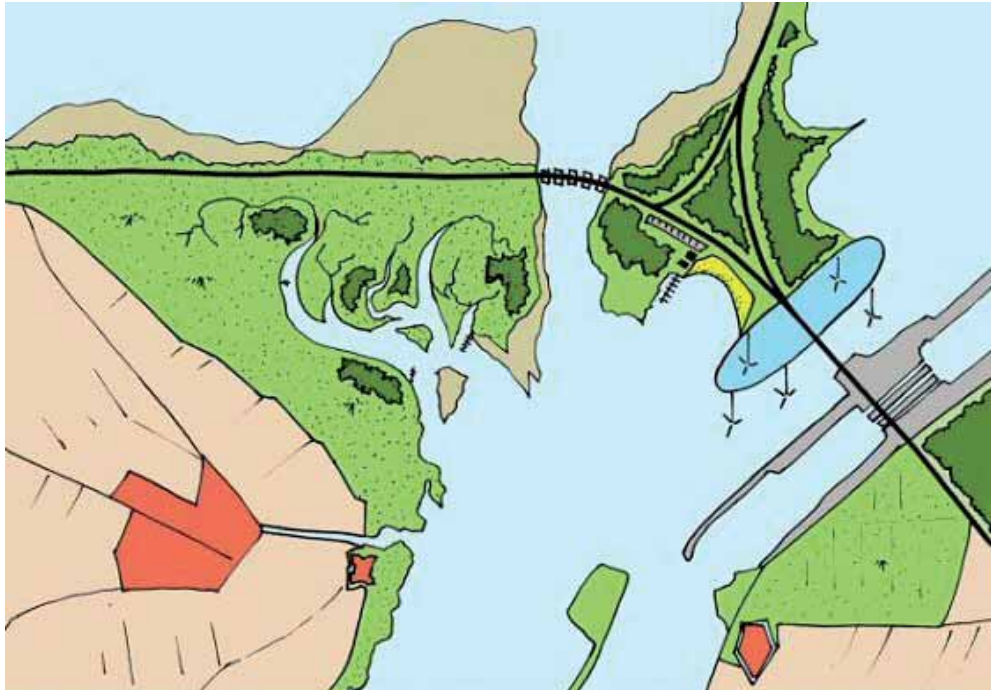
Bij al deze ontwikkelingen moet de standaard worden dat ze gecombineerd worden met de uitbreiding van het natuurareaal. Zo dragen die groepen die op zoek zijn naar een fraai landschap (bewoners en recreanten) tevens bij aan de vergroting van de ruimtelijke kwaliteit van de regio. De meest voor de hand liggende locaties hiervoor zijn de oeverzone van de Steenbergse Vliet en de eerste ring van polders direct rond het Volkerak. De nadruk zal daarbij komen te liggen op de Brabantse oever omdat de transformatie van landbouw naar andere functies daar naar verwachting het sterkste zal zijn.

4.2 VOORBEELDEN VAN MOGELIJKE LOKALE ONTWIKKELINGEN

Tijdens de workshops waren er enkele gebieden die duidelijk meer aandacht kregen van de deelnemers. Deze gebieden zijn nader onder de loep genomen en is een grofschets gemaakt waar de verschillende ideeën een plek hebben gekregen.

Sluizencomplex Volkerak

De Volkerakdam komt in de toekomst weer in de nabijheid te liggen van de grens tussen zoet en zout water. In tijden dat de afvoer van Rijn- en Maaswater voldoende groot is, kan een fors gedeelte van dit water via het Volkerak naar de Zuidwestelijke delta stromen. Via een overlaat of bres in de dam (de weg komt daar dan op poten) kan dit water vanuit het Hollands Diep over de Ventjagersplaten naar het zuiden stromen. In het Volkerak zal zich dan een uitgebreide brakwaterzone vormen. Bij lage rivierafvoer schuift de grens van zoutwater op naar het noorden en komt dan nabij de dam te liggen. De dam fungeert dan enige tijd als scheiding tussen zoet- en zoutwater. De Ventjagersplaten herontwikkelen zich weer tot getijdengebied op de grens

Figuur 4.2.1. Mogelijke ontwikkelingen rond sluiscomplex Volkerak

van zoet en brak water. Een gedeelte van de kreken is toegankelijk voor kleine vaartuigen zoals kano's.

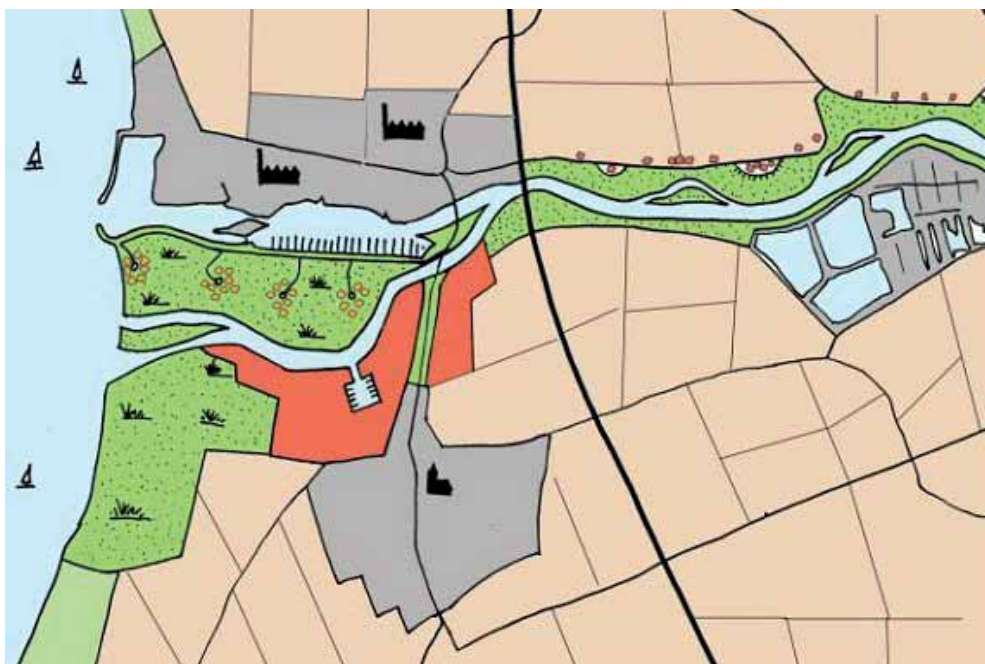
De periodieke aanwezigheid van veel zoetwater rond de dam maakt het mogelijk om met behulp van windkracht water in een zoetwaterbekken op te pompen. In de maanden dat het Volkerak geheel verzilt kan dit water worden gebruikt als hoogwaardige zoetwatervoorziening.

Dintelmond

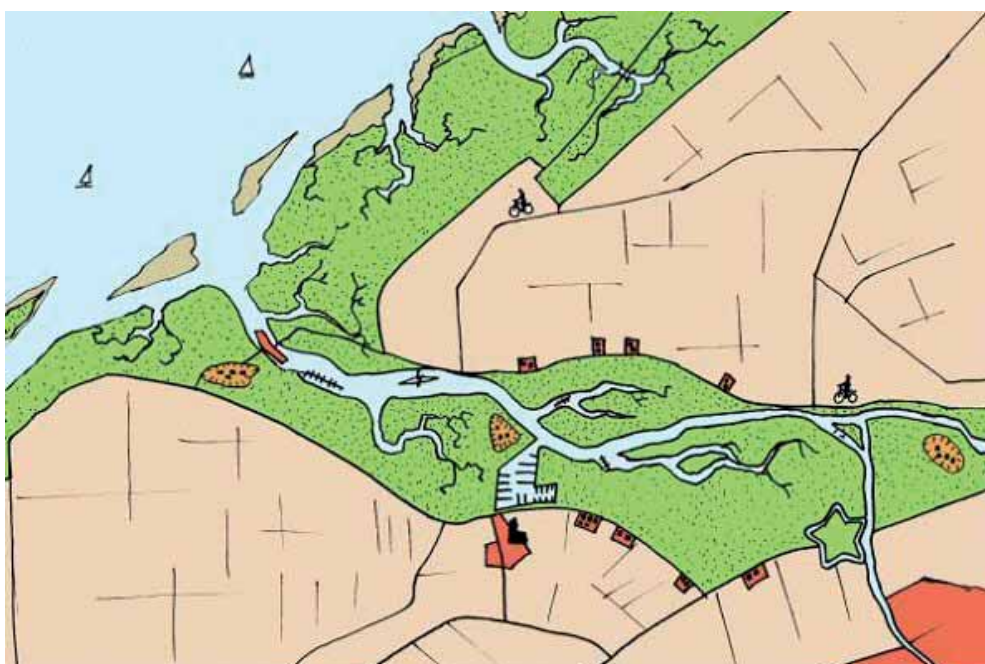
De verwachting is dat Dinteloord in de toekomst verder zal groeien. De bedrijvigheid in de regio kan zich hier concentreren aan de noordzijde van de huidige Dintelmond, die tevens als haven fungeert. Door de bouw van nieuwe woningen te concentreren aan de noordzijde van het dorp ontstaat hier de mogelijkheid voor de ontwikkeling van een dorpsfront aan het water, langs een nieuw te graven bypass aan de Dintel. Deze is voor kleinere schepen bevaarbaar en geeft ook toegang tot een kleine dorpshaven. De nieuwe monding van de Dintel krijgt een natuurlijk karakter en staat in open verbinding met het Volkerak. Met de bouw van de woonwijk heeft ook de polder ten weten van Dinteloord de bestemming natuur gekregen. Aan de noordkant van de nieuwe Dintelmond is ruimte voor de bouw van luxe woningen temidden van het groen. Stroomopwaarts kunnen de uiterwaarden van de Dintel ingericht worden als natuurgebied en langs de dijk wordt een lint van nieuwe buitenwoningen gerealiseerd.

De Steenbergse Vliet

De Steenbergse Vliet kan zich ontwikkelen tot een belangrijke natuurlijke corridor tussen de hogere Brabantse zandgronden en het Volkerak. Het uiterwaardengebied aan weerszijden van de waterloop kan gebruikt worden om enkele nevenlopen in aan te leggen, die niet alleen interessant zijn voor de natuur, maar ook voor de recreatie (extra vaarwater, fraaie ligplaatsen) en als klimaatbuffer omdat ze veel extra

Figuur 4.2.2. Mogelijke ontwikkelingen rond Dintelmond

Figuur 4.2.3. Mogelijke ontwikkelingen rond de Steenbergse Vliet

ruimte bieden om water in te bergen ten tijde van hoogwater. De historische dijken worden eventueel versterkt tot bredere oeverwallen met grond die bij het graven van de nevengeulen vrijkomt. Langs de dijk is in een verdergaand perspectief ruimte voor nieuwe bebouwing en binnen het stroomgebied van de Steenbergse Vliet kunnen terpen worden aangelegd waarop ruimte is voor (recreatie)woningen. Het water en de dijken vormen ook een belangrijke verbinding voor de recreant die hierlangs op een aangename manier vanuit het achterland de 'Brabantse kust' kan bereiken.

5 Schouders eronder!

Wanneer het lukt om een schoon, zout en dynamisch Volkerak te realiseren ontstaat een beeld dat zich goed laat omschrijven onder het motto: 'het mooiste van twee werelden'. Hier ontmoeten de kust en het rivierengebied elkaar, de stad en de natuur, economische vooruitgang en landschappelijke ontwikkelingen. Het Volkerak, een gebied dat bij iedereen vooral bekend was om zijn problemen, blijkt volop kansen te herbergen om er iets moois van te maken.

Gebruik ontwikkelingen als hefboom

De verwachte ontwikkeling in de regio voor wonen, recreëren en werken kan worden benut als hefboom om ook de ruimte voor natuur en de kwaliteit van het landschap te vergroten. Mensen wonen en recreëren graag in een mooi landschap en nabij rijke natuurgebieden. Een koppeling van beide ontwikkelingen ligt daarom voor de hand en zou een belangrijke doelstelling moeten worden voor de toekomst van de regio. Uit de workshops komt ook naar voren dat dat dan wel toegankelijke natuur moet zijn en er moet iets te beleven zijn.

Ontwikkel het gebied en bevorder het genieten

Het Volkerak is een duidelijk herkenbare eenheid die als bindend element kan fungeren voor de krachtige gebiedsontwikkeling in de regio rondom deze voormalige zee-arm. De naam Volkerak is ook bij velen bekend en dat vergroot de mogelijkheden om meer bezoekers naar het gebied toe te trekken. Om deze bezoekers tevreden te stellen moet wel het een en ander gebeuren. Voor aantrekkingskracht is ook een aantrekkelijk gebied nodig. Zo zal de verbinding tussen het meer en de gebieden achter de dijken moeten worden hersteld. Dit kan door meer recreatieve infrastructuur, vaarverbindingen, minder scherpe overgangen tussen de natuurgebieden en de landbouwpolders, dorpen die weer aan het water liggen etc. De natuur die hier bij hoort is grootschalig en robuust, kan fungeren als natuurlijke klimaatbuffer en bijdragen aan een florierende economie.

Een lange termijn perspectief?

Het Volkerak is een van de weinige Nederlandse wateren waar een brakwaterzone op de grens van zoet en zout kan worden hersteld. Voor grootschalig herstel van de zoet-zoutovergangen in het gebied moet er wel voldoende zoetwater beschikbaar zijn en dat is er nu niet. De waterverdeling van rivierwater over Nederland biedt daarvoor momenteel geen ruimte. Maar mocht die ruimte er op termijn wel zijn, dan kan dat de kroon zijn op het herstel van het Volkerak als zee-arm, op de grens van het rivierengebied naar de delta.

Samen de schouders eronder!

De Vereniging Natuurmonumenten ziet het als een interessante uitdaging om de ontwikkeling van het Volkerak én de wijde omgeving een stevige impuls te geven. Zij wil alle andere partijen die betrokken zijn bij het gebied dan ook graag uitnodigen om daar de komende jaren samen de schouders onder te zetten.

Bijlage 1

Werkwijze

In twee workshops heeft een aantal betrokkenen en deskundigen (zie bijlage 1) gekeken naar de potentie van het Volkerak en omgeving. De participanten waren voor een deel afkomstig uit de 'groene hoek', maar ook vanuit de overheid en recreatie. Met o.a. vissers en medewerkers van provincies is door Stroming telefonisch aanvullend een aantal interviews afgenomen.

De workshops zijn gefaciliteerd door professor Tjard de Cock Buning en zijn medewerkers van de Vrije Universiteit van Amsterdam. De resultaten zijn uitgewerkt door Stroming en verwerkt tot dit rapport.

Tijdens de eerste workshop op 29 mei 2007 is door de participanten een aansprekend idee geschetst voor een deel of het gehele gebied. Uitgangspunt was het jaar 2025 met een schoon, zout Volkerak met enig getij. De geschetste visies liepen uiteen van brede concepten zoals 'handhaven rust' of 'omzetten in vogel(aars)gebied' tot concrete lokale maatregelen waaronder 'meer vaardoelen' en 'vervangen van een dam door een brug op poten'.

Via de methode 'Write & Shift' werden vervolgens de visies van alle kanten belicht.

Tussen de eerste en tweede workshop heeft Stroming iconen ontwikkeld voor de verschillende ideeën en deze in twee ontwikkelingsvarianten uitgewerkt. De ene variant was gebaseerd op rust en behoud van het bestaande grootschalige karakter van het landschap, de andere ging uit van het zo goed mogelijk samenbrengen van een groot aantal ontwikkelingen.

Tijdens de tweede workshop op 28 juni 2007 is in groepjes gewerkt aan deze ontwikkelingsvisies. Eén groep bekeek de kansen voor wonen, één voor werken en één voor recreatie en toerisme. Bekeken is op welke locaties bepaalde ontwikkelingen het beste zouden kunnen plaatsvinden. En vervolgens of de verschillende ontwikkelingen elkaar dwars zaten. Dit leidde tot een aantal discussies en vervolgens een stemming over de meest aansprekende visie (zie hoofdstuk 4)

Stroming BV
Postbus 31070
6503 CB Nijmegen
www.stroming.nl
info@stroming.nl

COLOFON

ONTWERP Brigitte Slangen
OPMAAK Franka van Loon
DRUK XXL-Press, Nijmegen
AUTEURS Arnold van Kreveld en
Alphons van Winden
ILLUSTRATIES Dirk Oomen
FOTO'S Arnold van Kreveld

IN OPDRACHT VAN
de Vereniging Natuurmonumenten

UITGAVE Stroming BV
november 2007

bureau voor natuur- en landschapontwikkeling b.v.